

Szakolczai György*

A MAGYAR KÖLTSÉGVETÉSI EGYENSÚLY HELYREÁLLÍTÁSÁNAK KÍSÉRLETE**

Ez a cikk szorosan kapcsolódik e szerző korábbi publikációihoz. (Szakolczai, 2005a, 2005b, 2005c, 2005d, 2006a, 2006c, 2006d, 2006f, 2007b, 2007c, 2007d, 2008a, 2008b, 2009). Valamennyi munka egy nagyobb kutatási projekt része, amelynek célja a magyar gazdaság egyensúlyi fejlődési pályájának, tehát olyan növekedési útjának felírása, amely lehetővé teszi a jelenlegi egyensúlyhiány megszüntetését és a magyar gazdaság egyensúlyi fejlődési pályára állítását.

E tanulmány, noha egyenes folytatása a korábbiaknak, mégis alapvető mértékben tér el tőlük. Egyrészt megváltozott a helyzet. Évekkel ezelőtt még bizonyítani kellett a súlyos egyensúlyzavarok fennállását, ma ez már közhely. Évekkel ezelőtt még követelni kellett korrekciójuk megindítását, mára már megindult a korrekció. Évekkel ezelőtt még csak részben rövid és késői, közel másfél évvel a tárgyév lezárása után megjelenő éves statisztikai adatsorokra lehetett támaszkodni. Noha a nemzeti számlák rendszeres éves kiadványai most is csak a tárgyévet közel másfél évvel követően jelennek meg (KSH, 2008a), ma már a tárgyévet követő év szeptemberében rendelkezésre állnak a legfontosabb éves nemzetgazdasági mérlegadatok (KSH, 2008b), és elkészültek a kormányzat nem pénzügyi számláinak 1996-ig visszamenő idősorai is (KSH, 2008c). Mi több, rendszeressé vált a negyedéves adatok közzétevése is, és a negyedév befejeződése után alig két, illetve három hónappal elérhetők a termelés és felhasználás (KSH, 2008d), illetve a kormányzati szektor (KSH, 2009) negyedéves előzetes adatai. Sokat fejlődött a rendel-

* *Professor emeritus, Általános Vállalkozási Főiskola*

** *Ez a cikk az ÁVF-en, 2008. november 11-én, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából rendezett tudományos konferencia Jogi és gazdasági esettanulmányok szekciójában elhangzott, „A magyar gazdaság alapvető problémái, a követendő gazdaságpolitika és a civil- és nonprofit szervezetek” című előadás második részének véglegesített, írásba foglalt és a legfrisebb adatokkal, valamint az ezeken alapuló elemzéssel kiegészített változata. A táblázatok itt, helyhiányában, nem közölhetők, de megtalálhatóak e cikk szövegével együtt az ÁVF honlapján, a <http://www.avf.hu/tanarok/szakolczai/> weblap A/45, tételként. A teljes előadás szövegét és táblázatait a Pénzügyi Szemle is közli (Szakolczai 2009). A szerző ezúton köszöni meg Anwar Klárának és Lehmann Annának az adatokkal és ezek értelmezésével, Kőműves Józsefnek pedig a számítástechnikai feladatok megoldásával kapcsolatos segítséget, továbbá Csaba Lászlónak és Györfly Dórának – a szokásos fenntartásokkal – a kézirattal kapcsolatos megjegyzéseiket.*

kezésre álló elméleti apparátus is. A legújabb kutatási eredmények (Alesina és Ardagna, 1998), (Ardagna, 2004), valamint (Benczes, 2008) és az utóbbi műben megadott irodalom alapján ma már nagyobb biztonsággal tudjuk megítélni, hogy a stabilizációs intézkedések tartós sikert ígérnek-e vagy sem. Végül megjelent egy rendkívül alapos, részletes elemzés a magyar költségvetés 2000–2006. évi alakulásáról is (Ohnsorge-Szabó és Romhányi, 2008).

Ez a cikk az itt leírtaknak megfelelően nem az egyensúlyzavarok meglétének bizonyítására és nem annak elemzésére törekszik, hogy ezek közül melyik tekinthető fontosabbnak, hanem először a hosszú távú tendenciáknak, vagyis az egyensúlyzavarok kialakulásának, majd az egyensúly helyreállítási kísérletének elemzésére. Az előbb felsorolt újabb adatok alapján egyaránt nyomon lehet követni az évtizedes, hosszú távú tendenciákat és a legutóbbi két évben bekövetkezett változásokat. Sőt legalább feltételes jellegű előzetes következtetéseket lehet levonni ezek értékelését illetően is. Az itt közölt elemzésnek ez a legfontosabb célja. Az, hogy ennek a cikknek ez a célja, nem jelenti azt, hogy e sorok írója föladata volna azt a nézetét, hogy a problémák legfontosabbika a foglalkoztatás alacsony színvonala, hogy a nemzetközi folyó fizetési mérleg hiánya és a belföldi megtakarítás alacsony szintje súlyosabb probléma még a költségvetés hiányánál is, és hogy a teendők legfontosabbika a gazdasági problémák megoldatlanságért elsősorban felelős politikai, társadalmi és erkölcsi problémák rendezése lenne. Nem lehet azonban mindig a legfontosabbal foglalkozni, és nem helyteleníthető, ha ennek a cikknek más a tárgya.

A most rendelkezésre álló adatok három területen teszik lehetővé az elemzést: az alapvető általános összefüggések, a kormányzati pénzügyek, valamint a külkereskedelem és a nemzetközi pénzügyek területén. E szerző a fentiekben idézett publikációival összhangban azt a nézetet képviseli, hogy a hazai gazdasági problémák legfontosabbika a foglalkoztatás alacsony színvonala, továbbá hogy a nemzetközi folyó fizetési mérleg hiánya és a belföldi megtakarítás alacsony szintje súlyosabb kérdés a költségvetés hiányánál is, végül, hogy a teendők legfontosabbika a gazdasági problémák megoldhatatlanságért elsősorban felelős politikai, társadalmi és erkölcsi problémák rendezése lenne. E cikk mégis csupán a magyar kormányzat pénzügyi helyzetével, a költségvetés hiányával, a költségvetési egyensúly helyreállításának kísérletével, valamint e kísérlet értékelésével foglalkozik, és a többi kérdés elemzése más írásokra marad. Hangsúlyoznom kell a következtetések előzetes jellegét és a további idevágó munka elvégzésének feltétlen szükségességét.

A kormányzat bevételei

A kormányzat pénzügyi helyzetének elemzését, amint erre már utaltunk, az teszi lehetővé, hogy a KSH közölte a kormányzat nem pénzügyi számláinak 1996–2006. évi adatait (KSH, 2008c), és negyedéves rendszerességgel közöl egyes kiemelt fontosságú kormányzati adatokat is (KSH, 2009). Tekintettel arra, hogy ezek a 12 éves összehasonlítható időszakok eddig még soha sehol nem jelentek meg, célszerűnek látszik ezeknek az adatoknak a bemutatása is (l. ** jegyzet és az ott megadott weblap). A kormányzat jövedelemelosztását, tehát elsősorban a bevételi oldalt az 1996–2001. évekre az *1/a. táblázat* közli. A jelölések nem voltak beilleszthetők az *1/a. táblázat*ba, és ezért ezeket külön kellett megadnunk a *Jelölések az 1/a. táblázathoz* megnevezésű *segéd táblában*. Ugyanezeket az adatokat a 2002–2007. évekre az *1/b. táblázat* tartalmazza. Magukkal az alapadatokkal kapcsolatban most csak a következőket kell leírnunk.

A táblázatok első két sorában szerepel a bruttó hazai termék és a bruttó nemzeti jövedelem, ezeket a későbbiekben összehasonlítási alapként fogjuk felhasználni. A későbbi értékelés szempontjából nagyon fontos a fizetett kamat és a tulajdoni jövedelmek egyenlege, amelynek legfontosabb tétele nyilván a *fizetett kamat*. A fizetett kamat mindvégig nőtt, de nem meredeken,

értéke 1996-ban közel 700 milliárd, 2007-ben már több mint 1000 milliárd volt, de ez a növekedés nem olyan mértékű, hogy ez okozta volna a kormányzat pénzügyi helyzetének romlását.

A *kapott társadalombiztosítási hozzájárulásokat* ezekben a táblázatokban szembeállítjuk a *pénzbeni társadalmi juttatásokkal* és közöljük e két tétel *egyenlegét*. Ez az egyenleg nem szerepel a nemzetgazdasági mérlegrendszerben, és a két tétel szembeállítása nem is egészen logikus, mert a kapott társadalombiztosítási hozzájárulásoknak elvben nem csupán a pénzbeni, hanem a természetbeni társadalmi juttatások nagy részét is fedezniük kellene. E két tétel egyenlegének alakulása mégis nagyon jól mutatja a kormányzat pénzügyi helyzetének változását. Ez az egyenleg 1996-ban +17 milliárd forint volt, vagyis – nemzetgazdasági szinten – elhanyagolható, de mégis pozitív érték, ezt követően jelentős pozitív értékre nőtt, 2002-től kezdve azonban negatív, ez a negatív érték 2006-ban volt a legnagyobb, több mint –550 milliárd forint, és még a 2007. évi érték is kereken –400 milliárd forint volt. Ennek a tételnek a nagysága eleve kétségesé teszi a kormányzat által kapott, tehát a háztatások és a vállalkozások által fizetett társadalombiztosítási hozzájárulások csökkentésére vonatkozó javaslatok megalapozottságát, de nyilván fölveti a kiadások visszafogásának gondolatát is.

Végül föl hívjuk a figyelmet *az egyéb folyó transzferek egyenlegére*; ez a tétel is nagyon jól mutatja a kormányzat pénzügyi helyzetének változását. Ez az egyenleg 1996-ban kereken +14 milliárd forint volt, vagyis – nemzetgazdasági szinten – ugyancsak jelentéktelen, de mégis pozitív érték, 1997-ben gyakorlatilag zérus, ettől kezdve azonban évről-évre növekvő negatív érték, amely 2007-ben elérte a kereken –510 milliárd forintot. Ez a tétel és ennek nagysága láttán azonnal felvetődik a kérdés, hogy ugyan miből is tevődik össze a kormányzat által fizetett egyéb folyó transzfereknek ez az óriási értéke, mert ezek nagysága 1996-ban még csak 93 milliárd volt, és elmaradt a kapott folyó transzferek mögött, ez az érték azonban 2007-re 669 milliárdra nőtt, azaz meghétszereződött, és értéke – amit erre már rámutattunk – 510 milliárdal haladta meg a kapott transzferek értékét. A KSH – sajnos – nem közli ennek a tételnek a részletezését, azaz összetételét.

Ha összeadjuk a három kiemelt tételt; a fizetett kamatokat, a pénzbeni társadalmi juttatásoknak a kapott társadalombiztosítási hozzájárulásokkal szembeni többletét és az egyéb folyó transzfereknek az egyenlegét, 2007-ben mintegy 1,9 ezer milliárd forintot kapunk az 1996. évi valamivel több mint 700 milliárd helyett. A negatív érték növekedésének, vagyis a helyzet romlásának legnagyobb része a kapott társadalombiztosítási hozzájárulások és a pénzbeni társadalmi juttatások különbségére, valamint az egyéb folyó transzferek egyenlegére jut, mert hiszen a fizetett kamatok összege már 1996-ban megközelítette a 700 ezer milliárd forintot, amint ezt az előbb bemutattuk. E számok alapján tehát be lehet azonosítani a kormányzat pénzügyi helyzete meredek romlásának legfontosabb okait. Végül a táblázat utolsó sora a nemzetgazdasági mérlegrendszer definíciója szerinti *rendelkezésre álló jövedelem*. Ebből már le vannak vonva a nagy negatív tételek, joggal, mert a kormányzat nem rendelkezik ezekkel az összegekkel, hiszen szerződés, illetve törvény kötelezi a kormányzatot ezek kifizetésére, ami természetesen nem jelenti ezt, hogy ezek a kormányzati kötelezettségek ne lennének módosíthatók.

A kormányzat jövedelemfelhasználása

A kormányzat jövedelemfelhasználását és tőkeszámláit az 1996–2001. évekre a *2/a. táblázat* mutatja be. Ezek az idősorok sem jelentek még eddig ebben a formában és teljes egészükben, tehát indokolt a közlésük. Az egyes tételek megnevezését ez esetben is külön kell megadnunk a *Jelölések a 2/a. táblázathoz megnevezésű segéd táblázatban*. Végül ugyanezek az adatok a 2002–2007. évekre vonatkozóan a *2/b. táblázatban* szerepelnek.

E táblázatok első két sorában, mintegy összehasonlítási alapként ez esetben is a bruttó hazai termék és a bruttó nemzeti jövedelem szerepel, a harmadik sorban pedig a kormányzat rendelkezésre álló jövedelme, amely ennek a táblázatnak a tulajdonképpeni kiinduló értéke. A táblázat ezt követő sorai a kormányzat egyéni fogyasztási kiadásait, vagyis a természetbeni társadalmi juttatásokat, a közösségi fogyasztási kiadásokat és e kettő összegét, a kormányzat összes végső fogyasztási kiadását mutatják be. A megtakarítás – a magyar esetben a negatív megtakarítás vagyis a végső fogyasztási többletkiadás – a kormányzat rendelkezésre álló jövedelmének és összes végső fogyasztási kiadásának a különbsége.

A táblázatnak ezek az adatai fontos következtetésekre vezetnek, és fontos problémákat vetnek fel. Mindenekelőtt a *negatív megtakarítás, vagyis a kormányzat végső fogyasztási többletkiadása* 1996 és 1999 között nőtt, majd meredeken csökkent, és mélypontját 2000-ben érte el 200 milliárd forintot alig meghaladó értékkel. Ezt követte a nyilvánvaló belpolitikai megfontolások által diktált nagy végső fogyasztási többletkiadás ötéves időszak, és a végső fogyasztási többletkiadás már 2002-ben 3,3-szorosa, a csúcsponton, 2006-ben pedig 8,3-szorosa volt a 2000. évinek. Ez a kormányzati végső fogyasztási többletkiadás azonban 2007-re, egyetlen év alatt, kerekén 1700 milliárdról alig több mint a felére, 888 ezer milliárdra, az előző évi értéknek alig 52,1 százaléka csökkent. Joggal vetődik fel ismét az a kérdés, hogy ha ez a többletkiadás egyetlen év alatt gyakorlatilag a felére volt csökkenthető, akkor egyáltalán szükség volt-e, bármikor és bármilyen megfontolások alapján, ekkora végső fogyasztási többletkiadásra. A válasz aligha lehet más, mint hogy ez a többletkiadás nemcsak megengedhetetlen volt, hanem egyben megindokolhatatlan is, a nyilvánvaló belpolitikai, választási megfontolások ugyanis szerintem nem tekinthetők elfogadható indoknak.

Még fontosabb következtetésekre jutunk, ha megnézzük, hogyan is lehetett elérni ezt a szinte hihetetlen mértékű csökkenést. A 2006. és 2007. évi értékeket egybevetve láthatjuk, hogy e két év között az egyéni fogyasztási kiadások alig csökkentek, a közösségi fogyasztási kiadások nőttek és a kormányzat végső fogyasztási többletkiadásának csökkenése szinte teljes egészében a kormányzat rendelkezésre álló jövedelme meredek növekedésének volt a következménye. A kormányzat rendelkezésre álló jövedelme egyetlen év alatt valamivel több mint 750 milliárddal, a 2006. évi érték 20,3 százalékaival nőtt.

Ez az eredmény indokoltá teszi az 1/b. táblázatban közölt számok alaposabb tanulmányozását. E számokból azt láthatjuk, hogy meredeken nőtt a kormányzatnak a termelési és importadókból, valamint a társadalombiztosítási hozzájárulásokból származó bevétele, az előbbi egy év alatt 415 milliárddal, azaz a 2006. évi érték 16,5 százalékaival, az utóbbi pedig 468 milliárddal, azaz a 2006. évi érték 15,6 százalékaival. A kormányzat végső fogyasztási többletkiadásai tehát döntő részben a bevételek növelésével voltak csökkenthetők, mégpedig ilyen drámai mértékben, a 2006. évi értéknek alig több mint felére.

Ezek a tapasztalatok a legteljesebb ellentétben állnak mind a nemzetközi irodalom, mind a kormánypártokhoz közel álló ideológusok, mind pedig az ellenzék érvelésével. A nemzetközi irodalom (lásd Benczes, 2008 és az ott megadott források) legnagyobbbrészt úgy érvel, hogy csak a kiadáscsökkentő stabilizáció ígér sikert, a bevételnövelő nem, noha e tekintetben nem konzekvens, mert *Benczes* az általa megadott irodalom alapján sikeres bevételnövelő stabilizációkról is beszámol. Ez a siker viszont – döntő részben, rövidesen látni fogjuk, hogy milyen részben – bevételnövelő jellegű stabilizáció eredménye volt, tehát ellentétes volt *Benczes* és az általa idézett irodalom ajánlásaival. A kormánypártokhoz közelálló ideológusok (Bokros – Bauer – Csillag – Mihályi, 2006), (Csillag – Mihályi, 2006), (Bokros, 2007), (Muraközy, 2007a), (Mihályi, 2008) ugyanakkor a közületi és mindenekelőtt a jóléti kiadások csökkentésében és a jóléti állam leépítésében látják az egyedüli lehetséges megoldást. Ezt az elgondolást e sorok írója folyamatosan támadta (Szakolczai, 2000b, 2006c, 2007a, 2008c, 2008d). A tények azt

mutatják, hogy a kormányzat végső fogyasztási kiadásai 2006 és 2007 között alig 56 milliárd-
dal, a 2006. évi érték 1,0 százalékkal csökkentek, ami mindennek nevezhető, csak éppen a
jóléti állam radikális lebontásának nem. A jóléti állam radikális lebontása tehát ezek szerint
nem látszik lehetségesnek, vagy legalábbis nem látszik könnyen megvalósíthatónak. Végül az
ellenzék propagandájának központjában a társadalombiztosítási hozzájárulás radikális csök-
kentése áll, márpedig ez, amint az előbb bemutattuk, 2006 és 2007 között 456, azaz majdnem
félezer milliárdal, 15,6 százalékkal nőtt. Ez bizony azt mutatja, hogy a – legalábbis nagyrészt
– bevételnövelésen alapuló stabilizáció sikeres lehet, a jóléti államot nem kell lerombolni és a járu-
lékcsökkentés szlogenjét el kell ejteni, ami e sorok írója szerint a józan ész diadala az ideológiák
fölött. Ez idáig természetesen csupán az eddigi számok alapján levonható előzetes következtetés,
amelyet még ki kell egészíteni további számokkal és az azokon alapuló további elemzéssel.

A most tárgyalt 2/a. és 2/b. táblázat ezt követő sorai a *felhalmozás* alakulását tárgyalják. A kapott
és fizetett *tőketranszferek*, valamint ezek egyenlege itt, háttérinformációk hiányában, nem tárgyal-
ható. A *bruttó állóeszköz-felhalmozás* és a *készletváltozás* fogalma nem igényel magyarázatot, a
bruttó és nettó tőkefelhalmozás fogalma azonban nem szerepel a nemzeti számlák rendszerében. A
bruttó tőkefelhalmozás a bruttó állóeszköz-felhalmozásnak, a készletváltozásnak és a nem termelt
nem pénzügyi eszközök beszerzése és eladása egyenlegének összegével egyenlő, a nettó tőkefelhal-
mozás pedig ennek az értékcsökkenés levonása után megmaradó értéke.

Ezek a számok *nemcsak a most tárgyalt stabilizáció, hanem az egész 1996 utáni gyakorlat
legsúlyosabb árnyoldalát* mutatják be, amivel már az előbb, a nemzetgazdasági adatok elemzé-
se során is foglalkoztunk. A nettó tőkefelhalmozás 1996 és 2000 között eléggé nagy abszolút
értékű negatív szám volt. A 2000. évi érték még mindig negatív volt, de már alig különbözött
zérustól, és zérustól alig különböző értékeket találunk 2003-ban és 2004-ben is. Az egész vizs-
gált időszakon belül tehát csak 2002-ben, valamint 2005–2007-ben volt pozitív nettó tőkefel-
halmozás. Ez a helyzet teljességgel tarthatatlan, mert a kormányzati szektor nettó tőkefelhal-
mozásának nem negatívnak, hanem pozitívnak, a GDP 3–5 százalékkal egyenlőnek kellene
lennie. Teljességgel megengedhetetlen az is, hogy a stabilizáció elsősorban a nettó tőkefelhal-
mozás már eleve megengedhetetlenül alacsony értékét csökkentse. E tekintetben teljes mérték-
ben egyet kell értenünk a *Benczes (2008)* által idézett nemzetközi irodalommal, amely szerint a
beruházások csökkentésére felépülő stabilizáció nemcsak hogy nem lehet tartós, hanem nyil-
ván ellentétes a gazdaság és társadalom hosszú távú érdekeivel.

E táblázatok kapcsán még három kiegészítő kérdést kell megtárgyalnunk. Az egyik, hogy
vajon tartósnak bizonyulhat-e az ilyen stabilizáció. Ez a kérdés sohasem lesz megválaszolható.
2007-ben még nem volt, illetve az Egyesült Államokban is csak éppen az év végén kezdődött el
a pénzügyi válság, és 2008-ban, az év legvégétől eltekintve, még nem ez határozta meg a hazai
közgondolkodást. Ma már a világ egészében is és nálunk is ez a domináns probléma, és most
már sohasem lehet megmondani, hogy mi lett volna 2008-ban és később, ha nem lett volna
nemzetközi pénzügyi válság és depresszió, vagyis, hogy mi lett volna az ilyen esetben a 2007.
évi stabilizációs eredmények következménye és folytatása. Meg kell állnunk a 2007. évi vitat-
hatatlan siker megállapításánál, mert a kormányzat végső fogyasztási többletkiadásának felére
csökkenése vitathatatlan siker, és ez a siker nem jelentéktelen. A másik kiegészítő kérdés, hogy
mi volt ez évben – tehát 2007-ben – a kiadáscsökkentés szerepe, és hogy nem lett volna-e vagy
nincs-e lehetőség a kiadások további csökkentésére. E kérdés tárgyalására azonnal rátérünk.

Végül e táblázat kapcsán foglalkoznunk kell a táblázat utolsó soraiban közölt legfontosabb
összefoglaló számok tárgyalásával. 2006 és 2007 között az összes bevétel 1278 milliárdal,
azaz 12,6 százalékkal, az összes kiadás 290 milliárdal, azaz 2,3 százalékkal nőtt, és ezek
eredőjeképpen a számított összes hitelfelvétel 946 milliárdal, 42,9 százalékkal csökkent. Ez
ismét a nagyrészt a bevételnövelésre felépülő stabilizáció reális lehetőségére utal, amit azon-

ban e sorok írója szerint ki kell egészíteni a valóban fölösleges kiadások radikális csökkentésével. Erre a költségvetés-készítés rendjének módosítása útján minden bizonnyal megvan a lehetőség (lásd Györffy, 2007, elsősorban a 6. fejezet). Nagy a valószínűsége, hogy ha az eddig leírt bevétel-növelés a valóban fölösleges kiadások megszüntetésével együtt, amire a vizsgált időszakban nem került sor, akkor ez, nagyobb strukturális változások nélkül, lehetővé teszi a költségvetés egyensúlyának helyreállítását. Az a kérdés azonban újra, mindenképpen és nagy súllyal felmerül, hogy ha az egyensúly helyreállítása terén ilyen gyorsan ilyen látványos eredményeket lehetett elérni, akkor miért és hogyan kerülhetett egyáltalán sor az egyensúly olyan mértékű megbontására, mint amilyen mértékben ez megtörtént. A nyilvánvaló válasz a belpolitikai és választási szempontok dominanciája a gazdaság igényeivel szemben, sőt a gazdasági meggon-dolások kárára, amit azonban nem lehet eléggé helyteleníteni.

Az adózás mértéke és a kiadások struktúrája

Az abszolút számok elemzéséről térjünk át a *bruttó hazai termék százalékában kifejezett viszonyszámok* elemzésére, az értékeket a kormányzat jövedelemelosztására vonatkozóan a 3/a. és 3/b. táblázat tartalmazza.

Az első sorban itt is a bruttó nemzeti jövedelem szerepel, de most a bruttó hazai termék százalékában. A kettő közti különbség jelentős, de a problémáknak – vagy legalábbis a most felmerült akut problémáknak – mégsem ez az oka, mert a 2007. évi igen alacsony, 93,1 százalékos érték pontosan megegyezik a korábbi legalacsonyabb, 2001. évi 93,1 százalékos értékkel. Azt viszont egyértelműen láthatjuk, hogy 2006 és 2007 között a termelési és importadók a GDP 0,6 százalékával, a folyó jövedelem- és vagyoadók a GDP 0,9 százalékával, a kapott társadalombiztosítási hozzájárulások pedig a GDP 1,0 százalékával nőttek, és elsősorban ezek következtében a GDP 1,9 százalékával nőtt a kormányzat rendelkezésre álló jövedelme. Mindez azonban – az itt közölt számok szerint – nem jelent túladóztatást és nem jelenti az adózás szintjének növelését, hanem csupán a korábbi helyzet visszaállítását. A termelési és importadóknak a GDP százalékában kifejezett 2007. évi értéke megegyezik a 2001. évivel, a folyó jövedelem- és vagyoadók így számított értéke ugyancsak a 2001. évivel és a kapott társadalombiztosítási hozzájárulások értéke ismét a 2001. évivel. *Nem az adózás növeléséről, hanem az adózás 2001. évi mértékének, vagy talán az adózási fegyelem 2001. évi – már ekkor sem kiemelkedően nagy – mértékének helyreállításáról volt tehát szó 2007-ben.* Az itt közölt számok megerősítik más korábbi következtetéseinket is. A fizetett kamatok értéke a GDP százalékában kifejezve 2007-ben pont ugyanannyi volt, mint 1996-ban, 4,0 százalék, de nem elhanyagolható a fizetett egyéb folyó transzfereknek, illetve az egyéb folyó transzferek egyenlegének 2003 és 2007 közötti 0,7, illetve 0,8 százalékos növekedése sem. Ennek okát itt nem tudjuk megadni, de ez a tétel a költségvetési helyzet egészének szempontjából távolról sem jelentéktelen.

Nem kevésbé fontosak azonban a *kormányzat jövedelemfelhasználásának és tőkeszámláinak*, vagyis a kiadási oldalnak a *GDP százalékában kifejezett értékei*, a számokat a 4/a. és 4/b. táblázat mutatja be. E számok szerint a bevétel-növeléshez, vagyis a kormányzat rendelkezésre álló jövedelmének növeléséhez *kiadáscsökkentések* is járultak, még ha ez a csökkentés nem vagy alig mutatkozott is meg az abszolút értékeket bemutató táblázatokban, mert a kiadások nagyrészt *relatív értelemben, a GDP-hez viszonyítva* csökkentek. Ez tehát annyiban módosítja az eddigi következtetéseket, hogy a bevételek növelése és a kiadások csökkentése együtt vezetett a költségvetés pozíciójának egy év alatti látványos javulásához. A legérdekesebb azonban, hogy e számok szerint *itt sincs szó másról, mint a korábbi, 2001. évi helyzet helyreállításáról, sőt még csak nem is teljes, hanem csak részbeni helyreállításáról.* 2006 és 2007 között a termé-

szetbeni társadalmi juttatások vagy más megnevezés szerint a kormányzat egyéni fogyasztási kiadásai 1,2, a kormányzat közösségi fogyasztási kiadásai 0,5 és e kettő összegeként a kormányzat végső fogyasztási kiadásai 1,7 százalékponttal csökkentek. A természetbeni társadalmi juttatások azonban még így is magasabbak 2000–2001. évi értéknél és csak árnyalatnyival maradnak el az 1996–1999. évi érték mögött. Ennek megfelelően, akárcsak az adózás esetében, nincs szó valami újról, hanem csak a 2000–2001. évi helyzet helyreállításáról. Ez tehát semmiképpen sem a jóléti állam leépítése, hanem csupán a 2002–2006. évi, felelőtlennek joggal minősíthető és nyilvánvaló módon belpolitikai indíttatású többletkiadás leépítése. Csupán a közületi fogyasztás az, amelynek százalékos aránya elmarad a 2000–2001. évitől, ez az elmaradás azonban ez esetben sem nagymértékű, és részletelemzést igényelne, hogy ez a megtakarítás milyen tételekből ered.

Össze kell azonban vetni ezeket a számokat a *pénzbeni társadalmi juttatásoknak* a 3/a. táblázatban közölt értékeivel. Ezek a pénzbeni juttatások a GDP százalékában 2002 és 2007 között folyamatosan nőttek, sőt tovább nőttek 2007-ben is. *A kormány tehát a stabilizációt – az adóbevételek növelése mellett – elsősorban a természetbeni társadalmi juttatások csökkentésére építette fel úgy, hogy a pénzbeni társadalmi juttatások részarányát nem csökkentette, hanem növelte.* E sorok írója ezzel az irányzattal nem tud egyetérteni. Határozottan úgy vélem – még ha ezzel a nézetemmel az irodalom nagy része nem is ért egyet –, hogy *az egyensúly helyreállításának helyesebb eszköze lett volna a természetbeni társadalmi juttatások kisebb mértékű csökkentése, a csökkentés kiterjesztése a pénzbeli társadalmi juttatásokra is, sőt az olyan eljárás, hogy a csökkentést elsősorban a pénzbeni társadalmi juttatások viseljék.* Ezek 2007. évi értéke – a GDP 15,2 százaléka – megegyezik a 2001. évi csúcserővel – ugyancsak a GDP 15,2 százaléka –, és szignifikáns mértékben magasabb az 1996–2000. évi értékeknél. Ennyire összevont adatok minősítése nyilván problematikus, a zsebbe juttatott pénz reálértékének csökkentése azonban szerintem – akár még a nyugdíjak és a gyermekes családoknak adott juttatások esetében is – kevésbé romboló, mint az egészségügyi, szociális és kulturális rendszer fenntartására juttatott összegek csökkentése. Emellett a zsebbe juttatott pénzek fenntartása esetén – szembeállítva ezt a jóléti intézmények sorvasztásával – inkább vethető fel a szavazatvásárlás vádjja. Ezek a megfontolások alaposabb elemzést igényelnek, de – első megközelítésben – nem látszanak megalapozatlannak.

Áttérve a *tőkeszámlák* adataira, a *tőkeátszervezés* elemzésére – a háttér adatok ismerete nélkül – nem vállalkozhatunk, a *bruttó és nettó tőkefelhalmozás* adatai azonban joggal minősíthetők döbbenetesnek, még ha ennek a szónak a használata tudományos igényű dolgozatban szokatlan is. A nettó tőkefelhalmozás 1996 és 2001 között mindvégig negatív volt, még ha abszolút értékben csökkenő is. 2001-re sikerült elérni a gyakorlatilag zérus értéket, a 2002. évi pozitív szám után viszont a 2003–2004. évi érték tizedszázaléknyi pontossággal zérus. Csak három évben, 2002-ben, 2005-ben és 2006-ban volt a GDP 1 százaléka körüli pozitív nettó tőkefelhalmozás, noha ennek legalacsonyabb elfogadható értéke – amint erre már utaltunk – a GDP 3–5 százaléka tehető. Ez újlag megerősíti, hogy 2007-ben *a stabilizáció egyik fő eszköze a már eleve megengedhetetlenül alacsony szintű bruttó és nettó tőkefelhalmozás csökkentése volt.* Ezek a számok nem igényelnek további kommentárt, *ez a nemzet jövőjének aláásása.*

A redistribúció mértéke

A legfontosabb azonban a táblázat utolsó sorainak az elemzése. Köztudott, hogy a Bokros-csomag nagymértékben leszállította a költségvetési bevételeknek a GDP-n belüli hányadát, hogy ezután, az egész 1996–2006-os időszakban, nagy volt a különbség a bevételek és a kiadá-

sok hányada között, és hogy ez a különbség – amint erre elsősorban Györffy (2005) mutatott rá – a választási években, 1998-ban, 2002-ben és 2006-ban volt a legnagyobb. Ezt egyértelműen megerősítik az itt közölt számok is. Az irodalom azonban lényegesen kevésbé hangsúlyozza, hogy a kiadások hányada folyamatosan és nagymértékben, a GDP százalékában kifejezve több mint 5 százalékponttal csökkent 1996 és 2001 között, és ez lehetővé tette volna az egyensúly helyreállítását, ha ezt nem kísérte volna a bevételek hányadának gyakorlatilag ezzel azonos mértékű csökkenése. Ez – az irodalomban általánosan képviselt felfogással ellentétben – arra utal, hogy *ha nem érvényesült volna az állam és az állami bevételek leépítése melletti propaganda hatása, már régen helyre lehetett volna állítani és fenn is lehetett volna tartani a költségvetés egyensúlyát.* Az állami bevételek megfelelő szintjének fenntartása természetesen nem jelenti az adó- és járulékfizetési rendszer változatlan struktúrájának fenntartását; valószínű, hogy az állami bevételek megfelelő szintje a forgalmi adók nagyobb és esetleg más adónemek kisebb súlyával könnyebben érhető el.

Ugyanezen számok alapján e sorok írója nagyon határozott és az irodalom nagyobb részével ellentétes, de többek, így Antal László (2007), Csaba László (2005, 2006, 2007) és Kornai János (1992) nézeteivel konzisztens tételt merészel megfogalmazni. Antal kifejezetten kimondja, hogy „kérdésesnek tartom, hogy egy már kiépült, történelmi hagyományokkal rendelkező és megszokott társadalombiztosítási rendszerből vissza lehetne vonulni egy sokkal szűkebb szociális juttatási rendszerre, mert ez az egyenlőtlenségek és a szociális feszültségek ugrásszerű növekedését idézné elő[,] vagyis Magyarország számára ez a kapu nincsen nyitva”. (Antal, 2007: 53.) Kornai is kifejezetten leírja, hogy „egy dolog abban dönteni, hogy adjon-e az állam olyan jogot polgárainak, amelyet azok nem élveztek, és más dolog arról határozni, hogy egy szerzett és megszokott dolgot elvegyenek. [...] A történelmi fejlődés forog az egyik irányban, de nem tud hasonlóképpen visszafelé forogni. (Kornai, 1992: 508.) Csaba nem fogalmaz ilyen határozottan, de amikor az „átalakult országokat” „négy csoportba” sorolja (Csaba, 2007: 266), leírja, hogy „a csoportok inkább a hosszú távú pályafüggőség, semmint az egyes időszakok ideológiai hitvallása mentén jöttek létre” (uo., 278.), továbbá hogy „kicsi az esélye annak – bár Szlovákia példázza, teljesen sohasem zárható ki –, hogy egy ország átkerüljön az egyik kategóriából a másikba” (uo., 267.). Ez is a múlt meghatározó szerepének és a már elért vívmányok elvételével kapcsolatos akadályoknak az elismerése.

Úgy látszik tehát, hogy e sorok írója nem áll egyedül, amikor azt a nézetet képviseli, hogy az ország történelmi hagyományai és közvéleménye valósággal elkerülhetetlenné teszik egy 50 százalékos körüli redistribúciós hányad fenntartását. Ennél szignifikáns mértékben alacsonyabb érték a vizsgált időszakon belül csak 2000-ben és 2001-ben található, ez az érték sem volt ennél sokkal alacsonyabb, és még ez sem bizonyult fenntarthatónak. Úgy látszik tehát, hogy az egyensúly és a megfelelő társadalmi közérzet csak az összes bevétel és az összes kiadás 50 százalékos körüli szintjén, vagyis nagyjából a jelenlegi szinten állítható helyre és tartható fenn. A vizsgált 12 év számai félreérthetetlenül erre utalnak.

A kormányzat végső fogyasztási többletkiadása

Az eddigi elemzés legfontosabb számait – az áttekintés megkönnyítésére – az 5/a. és 5/b. táblázat mutatja be az 1996–2001., illetve a 2002–2007. évekre, a jelölések értelmezése pedig a *Jelölések az/5/a. táblázathoz* megnevezésű *segéd táblázatban* található meg. Az adatoknak ezt az átcsoportosítását elsősorban az teszi szükségessé, hogy a nemzeti számlák rendszere a kormányzati szektor által a háztartási szektornak adott juttatások egy részét – joggal – a rendelkezésre álló jövedelem meghatározása előtt, más részét pedig a rendelkezésre álló jövedelem

meghatározása után számolja el. Amint erre már utaltunk, ennek az az oka, hogy amit a kormányzati szektornak jogszabályok szerint kell juttatnia a háztartási szektornak – pénzbeni társadalmi juttatások, nyugdíjak, a gyermekes családoknak adott támogatások stb. –, azzal a kormányzati szektor már nem rendelkezik, azzal már a jogszabályok rendelkeztek. Ez a meg gondolás reális, még akkor is, ha a jogszabályok megváltozathatók. Minthogy azonban mindkét tétel a kormányzati szektor által a háztartási szektornak adott juttatás, célszerű ezek együttes, egymás melletti és összevont bemutatása is. Az ezt lehetővé tevő módon csoportosított adatokat mutatják be ezek a táblázatok.

Az első sorokban itt is a bruttó hazai termék, a bruttó nemzeti jövedelem és a rendelkezésre álló jövedelem értékei találhatóak meg. Az ezt követő két sor a pénzbeni társadalmi juttatásokat és a természetbeni társadalmi juttatásokat vagy más néven a kormányzati szektor által finanszírozott egyéni fogyasztási kiadásokat mutatja be. Az előbbinek nem forrása, az utóbbinak viszont forrása a kormányzati szektor rendelkezésre álló jövedelme, de mégis e kettő együtt – tehát a táblázat hatodik sorában megjelenő pénzbeni és természetbeni társadalmi juttatások összesen – az, amit a kormányzati szektor a háztartási szektornak juttat. A kormányzati szektor rendelkezésre álló jövedelme a forrása viszont a hetedik sorban megjelenő közösségi fogyasztásnak, valamint a nyolcadik sorban megjelenő összes kormányzati végső fogyasztási kiadásnak, a természetbeni társadalmi juttatások és a közösségi fogyasztás összegének. A kilencedik sor a kormányzat által – a rendelkezésre álló jövedelem meghatározása előtt és után – finanszírozott összes háztartási (egyéni) juttatás és közösségi fogyasztás összesen. Végül a tizedik sorban jelenik meg a talán legfontosabb érték, a megtakarítás (+) vagy végső fogyasztási többletkiadás (–), vagyis a kormányzat rendelkezésre álló jövedelmének és végső fogyasztási kiadásainak különbsége.

Ezt a legutolsó és legfontosabb sort a 2/a. és 2/b. táblázatban már bemutattuk és elemeztük. A kormányzat végső fogyasztási kiadásai a vizsgált időszak teljes egészében meghaladták a kormányzat rendelkezésre álló jövedelmét, vagyis *a kormányzatnak az időszak teljes egészében negatív megtakarítása, azaz végső fogyasztási többletkiadása volt.* Ez a többletkiadás csak 2000–2001-ben volt elfogadható mértékű, és 2006-ra a 2000. évi érték 8,3-szorosára, nőtt, amint ezt már korábban bemutattuk.

Az itt bemutatott adatok elemzését ebben a cikkben célszerű a bruttó hazai termék százalékában megadott *viszonyszámokra* alapozni. Ezeket 1996–2001-re a 6/a. táblázat, 2002–2007-re pedig a 6/b. táblázat közli. Szinte minden szempontból azt tapasztalhatjuk, hogy *a legkedvezőbb értékek 2000–2001-ben találhatóak.* A GNI GDP-hez viszonyított aránya 2000–2001-ben volt a legmagasabb, azóta csökkent. A kormányzat rendelkezésre álló jövedelme a GDP százalékában ugyanezekben az években volt a legmagasabb, azóta csökkent, eltekintve a 2007. évi, már tárgyalt javulástól. A pénzbeni és természetbeni társadalmi juttatások, a közösségi fogyasztási és az összes végső fogyasztási kiadások részaránya ugyanezekben az években volt a legalacsonyabb, az ezt megelőző és ezt követő években magasabb, eltekintve a legutóbbi, stabilizációs évtől, valamint a közösségi fogyasztást illetően azt ezt megelőzőktől, de ezt már tárgyaltuk. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy e kiadási tételek alacsony értéke feltétlenül és eleve helyes lehet, akkor azonban, ha a költségvetés hiánya a legfontosabb akut probléma, ez a szemlélet első megközelítésként nem utasítható el. A nettó tőkefelhalmozás negatív értéke is 2001-re került zérus közelébe, itt azonban ezt követően már pozitív számokat is találunk. Végül, ami a legfontosabb, a végső fogyasztási többletkiadás és a nettó hitelfelvétel egyértelműen ebben a két évben volt a legalacsonyabb, nem találhatunk ilyen alacsony értékeket sem ezt megelőzően, sem ezt követően. Voltaképpen *az egész vizsgált időszakban a 2000. évi végső fogyasztási többletkiadási és hitelfelvételi arányszám volt az egyetlen elfogadható,* még ha ez sem volt feltétlenül optimálisnak tekinthető – az a kérdés, hogy e téren mi az optimális, túl messze vinne és itt

nem tárgyalható. Egyértelműen láthatjuk, hogy a 2007. évi stabilizáció – eltekintve a tőkefelhalmozástól, ahol a 2007. évi helyzet jobb, mint 2000–2001-ben volt – aligha tekinthető másnak, mint a 2000–2001. évi helyzet helyreállítására való törekvésnek, sajnálatos módon még abban a negatív értelemben is, hogy a közületi szektor nettó tőkefelhalmozása veszedelmesen közelít a 2001. évi, gyakorlatilag zérus százalékhöz.

A stabilizációs kísérlet értékelése

Az utolsó két tábla a rendelkezésre álló hézagos adatok alapján azt próbálja megvizsgálni, hogy 2008-ban folytatódott-e a 2007. évi tendenciák. Az abszolút számokat a 7. táblázat közli. Az első két oszlop a korábbi táblák 2008. I–III. negyedévre is elérhető adatait ismételi meg, az ezt követő négy oszlop pedig a 2005–2008. évi I–III. negyedévi adatokat mutatja be. A negyedéves – illetve pontosabban I–III. negyedévi – adatok viszonyítási alapja technikai okokból a szezonálisan korrigált GDP. Az első két sor összehasonlítása alapján láthatjuk, hogy a GDP eredeti és szezonálisan korrigált értéke közötti különbség elhanyagolható.

A bevételek tekintetben a tendencia kedvező, az előbb bemutatott 2007. évi bevételnövekedési irányzat 2008-ban is folytatódott. Tovább nőtték a termelési és importadókból, a folyó jövedelem- és vagyoadókból, valamint a kapott társadalombiztosítási hozzájárulásokból származó bevételek. Folytatódtak azonban a kedvezőtlen irányzatok is. Nőtték a pénzbeni társadalombiztosítási juttatások is, mégpedig – a 2007-ben tapasztaltakkal ellentétben – gyorsabban, mint a kapott társadalombiztosítási hozzájárulások, és ennek folytán nőtt a pénzben kapott társadalombiztosítási hozzájárulások és a pénzben fizetett társadalmi juttatások negatív egyenlegének abszolút értéke is, ami rendkívül kedvezőtlen tendencia. Ez az érték, amint ezt az 1/a. és 1/b. táblázatban már bemutattuk, 1996–2001-ben pozitív volt és különösképpen nagy volt a pozitív értéke 2001-ben. Itt tehát a 2001. évi helyzethez való közelítés megtört, ami többek között azt is mutatja, hogy a járuléksökkentésre vonatkozó javaslat nem fogadható el, és az e melletti propaganda nem helyeselhető.

Áttérve a táblázat második felére, folytatódott a közületi kiadások és a végső fogyasztási kiadások növekedése, továbbá a bruttó állóeszköz-felhalmozás csökkenése. A bevételek növekedése és a bruttó állóeszköz-felhalmozás csökkenése következtében azonban folytatódott a nettó hitelfelvétel csökkenése is, annak ellenére, hogy tovább nőtték a pénzbeni társadalmi juttatások. Legyen bármennyire örvendetes a nettó hitelfelvétel további csökkenése, e szerző ezekkel a tendenciákkal, vagy legalábbis ezek nagy részével, nem tud egyetérteni. Míg ugyanis helyeslem a bevételnövelésre és ezzel együtt a kiadáscsökkentésre felépített konszolidációt, semmiképpen sem tudok egyetérteni az olyan konszolidációval, amely a kapott társadalombiztosítási hozzájárulások és a pénzbeni társadalmi juttatások negatív egyenlege abszolút értékének növekedésével és egyben a bruttó állóeszköz-felhalmozás csökkenésével – feltehetőleg a pozitív nettó felhalmozás megszűnésével vagy akár a nettó felhalmozás negatívvá válásával – jár együtt. Ez az irányzat nem tartható fenn hosszabb idő távlatában, ezért ez a stabilizáció lehet ugyan átmenetileg sikeres abban az értelemben, hogy csökken a nettó hitelfelvétel, de nem lehet tartós, és feltétlenül ellentétes a nemzetgazdaság hosszú távú érdekeivel.

Vizsgáljuk meg ugyanezeket az összefüggéseket a bruttó hazai termék százalékában kifejezett arányszámok felhasználásával, a számokat a 8. táblázat mutatja be. Láthatjuk, hogy a költségvetési bevételeknek a GDP százalékában kifejezett aránya nőtt, de a növekedés üteme mérséklődött, különösképpen a termelési és importadók, valamint a folyó jövedelem- és vagyoadók esetében. Ugyanakkor a közösségi fogyasztási kiadások és különösképpen a végső fogyasztási kiadások, leginkább azonban a pénzbeli társadalmi juttatások GDP-n belüli hányada

nőtt, a bruttó állóeszköz-felhalmozásé viszont meredeken csökkent. Mindez együtt a nettó hitel-felvétel arányának -4,0 százalékról -2,1 százalékra való csökkenését eredményezte ugyan, ami nagyon is örvendetes, e csökkenés gyakorlatilag fele, 0,9 százalék azonban a bruttó állóeszköz-felhalmozás csökkenésére jutott, míg a pénzbeni társadalmi juttatások növekedése 0,8 százalékpont volt. Ez bizony joggal minősíthető *belpolitikai szempontok által motivált, a szavazat-vásárlás folytatására és a jövő felélésére alapozott stabilizációnak*, ami semmiképpen sem helyeselhető. Nem felel meg nem csupán az irodalomban javasolt, egyértelműen kiadáscsökkentő, hanem az e sorok írója által helyeselt, a bevételnövelés és kiadáscsökkentés kombinációjára felépített stabilizációnak sem. *Az összes kiadás csökkenése kevesebb, mint a bruttó állóeszköz-felhalmozás csökkenése, ami azt jelenti, hogy ez a bevételnövelés és a felhalmozáscsökkentés kombinációjára felépülő stabilizáció, amit nem lehet eléggé határozottan elutasítani.* E sorok írója szerint e cikk e záró bekezdéseinek radikális megfogalmazása a legteljesebb mértékben indokolt.

Szerintem az e cikkben tárgyalt időszaknak, tehát a 2008. évi III. negyednek a végével lezárult az az időszak, amikor a magyar gazdaságpolitikát a stabilizáció, tehát a 2006-ban és az azt megelőző években elkövetett gazdaságpolitikai hibáknak a korrigálása uralta, és eljutottunk abba az időszakba, amikor a válságkezelés vált elsődlegessé. *E hibák oka*, amint ezt elsősorban Győrffy (2005, 1. ábra) és (2007, 5. fejezet), de mások is bemutatták, *a belpolitikai szempontok elsődlegessége, tehát a politikai konjunktúraciklus volt*, ami a legegyszerűbben és legvilágosabban a most idézett ábrán látható. A most szükségessé váló válságkezelés viszont – bármennyire eltávolodott is az utóbbi időben a közgazdasági közgondolkodás a keynesi szemlélettől – bevételcsökkentést és kiadásnövelést igényelne, ami nehezen valósítható meg egy olyan országban, ahol a legutóbbi évek hibás gazdaságpolitikája folytán nagy a költségvetés hiánya és a felhalmozott adósságállomány. *A bizonyos értelemben sikeres, de súlyosan helyteleníthető módon végrehajtott és be nem fejezett stabilizáció folytatásával kapcsolatos igények tehát alapvetően ellentétesek a válságkezeléssel kapcsolatos igényekkel.* Nagyon nehéz megmondani, hogy ez a két szempont hogyan egyeztethető össze – voltaképpen sehogy –, vagy hogy hogyan lehet megtalálni az e két szempontnak együttesen a lehető legjobban – vagy inkább legkevésbé rosszul – megfelelő gazdaságpolitikát. Tehát hogy milyen válságkezelésre kerülhet sor ebben a nyilvánvalóan elrontott kiinduló helyzetben. Ez a kérdés nem tárgyalható ebben a cikkben, amelynek adatbázisa a stabilizáció elsődlegessége korszakának lezárulásával, 2008 III. negyedének végével zárul le, de ez a cikk nem fejezhető be az erre a problémára való utalás nélkül.

Felhasznált irodalom

Alesina, Alberto – Silvia Ardagna (1998): *Tales of fiscal adjustments. Why they can be expansionary.* Economic Policy, 13/27., 489–545.

Antal László (2007): *Mi változott és mi nem? Reformhullámok és stagnáló szakaszok váltakozása Magyarországon.* In: Muraközy (2007b), 45–79.

Ardagna, Silvia. (2004): *Fiscal stabilizations: When do they work and why?* European Economic Review, 48., 1047–1074.

Benczes István (2008): *Trimming the Sails. The Comparative Political Economy of Expansionary Fiscal Consolidations. A Hungarian Perspective.* Budapest – New York, Central European University Press, 257 p.

Bokros Lajos (2007): *Az állam alkati torzulásainak eredete az átmeneti társadalmakban, A visegrádi országok esete, különös tekintettel Magyarországra.* In: Muraközy (2007b): 213–257.

Bokros Lajos – Bauer Tamás – Csillag István – Mihályi Péter (2006): *Utolsó esély.* Élet és irodalom, L/17., április 28., 3–4.

Csaba László (2005): *The New Political Economy of Emerging Europe.* Budapest, Akadémiai Kiadó, Budapest, 359 p.

Csaba László (2006): *A fölemelkedő Európa.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 482 p.

Csaba László (2007): *Átmenet – de hova? Társadalmi divergencia Közép- és Kelet-Európában.* In: Muraközy (2007b), 258–285.

Csillag István – Mihályi Péter (2006): *Kettős kötés. A stabilizáció és reformok 18 hónapja.* Budapest, Globális Tudás Alapítvány, 143 p.

Györfly Dóra (2005): *Az intézményi tényezők szerepe az államháztartási hiány alakulásában Magyarországon.* Közgazdasági Szemle, LII/10., 755–773.

Györfly Dóra (2007): *Democracy and Deficits. The New Political Economy of Fiscal Management Reforms in the European Union.* Budapest, Akadémiai Kiadó, Philosophiae Doctores, 236 p.

Kornai János (1992): *A posztoszocialista átmenet és az állam: gondolatok a fiskális problémákról.* Közgazdasági Szemle, XXXIX/6., 489–512.

Mihályi Péter (2008): *Miért beteg a magyar gazdaság? Diagnózis és terápia.* Budapest, HVG Kiadó, 149 p.

Muraközy László (2007a): *Álmaink állama – államaink álma.* In: Muraközy (2007b), 80–130.

Muraközy László (szerk.) (2007b): *Fecseg a felszín és hallgat a mély. Tudatok és tudatalattik a gazdaságpolitikában.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 298 p.

Ohnsorge-Szabó László – Romhányi Balázs (2007): *Hogy jutottunk ide: magyar költségvetés 2000–2006. Egy lépés a költségvetési összefüggések átfogó elemzése elé.* Pénzügyi Szemle, LII/2., 239–285.

Szakolczai György (2005a): *A magyar gazdasági növekedés és felzárkózás kulcsa: az exportorientált gépipari fejlesztés.* Statisztikai Szemle, 83/1., 3–23.

Szakolczai György (2005b): *A folyó fizetési mérleg kumulálódó hiánya és a hiány finanszírozásának lehetőségei.* Statisztikai Szemle, 83/3., 239–257.

Szakolczai György (2005c): *A folyó fizetési mérleg kumulálódó hiánya és a hiány finanszírozásának lehetőségei*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos közlemények, 12., 97–116.

Szakolczai György (2005d): *A nemzetközi fizetési mérleg hiányának csökkentése*. Magyar Szemle, Új folyam, XIV/7–8., 46–71.

Szakolczai György (2006a): *Duális gazdaság és külkereskedelmi deficit*. Magyar Szemle, Új folyam, XV/3–4., 41–57.

Szakolczai György (2006b): *Reális elemzést, megfontolt cselekvést*. Élet és irodalom, L/26., (június 30.), 4.

Szakolczai György (2006c): *A fizetési mérleg és a fejlődőkkel fenntartott és fejlesztett gazdasági kapcsolatok összefüggése*. In: Csordás Izabella (szerk.): *A magyar gazdaság fenntartható növekedése*. A 43. közgazdász-vándorgyűlés előadásai. Magyar Közgazdasági Társaság, é. n.:448, az előadás: 402–415.

Szakolczai György (2006d): *The Triple Deficit of Hungary*. Hungarian Statistical Review, Volume 84, Special Number 10, 40–62.

Szakolczai György (2006e): *Csillag István – Mihályi Péter: Kettős kötés. A stabilizáció és a reformok 18 hónapja*. (Könyvismertetés.) Pénzügyi Szemle, LI/4., 490–500. – Angolul: István Csillag – Péter Mihályi: *Double bind, the eighteen months of stabilisation and reforms*. (Book review.) Public Finance Quarterly, LI/4., 499–510.

Szakolczai György (metricconverterProductID2006f2006f): *Az államháztartás és a folyó fizetési mérleg hiánya, valamint a megtakarítás elégtelensége*. Győr, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Intézet, Tudományos Füzetek 11, Pénzügyi stabilitás mikro-, mezo- és makroszinten, Universitas-Győr Kht., 6–22.

Szakolczai György (2007a): *Tanuljunk tovább egymástól*. (Viszontválasz Csillag István és Mihályi Péter: Kettős kötés. A stabilizáció és a reformok 18 hónapja c. könyve recenziójához írt válaszra.) Pénzügyi Szemle, LII/1., 170–176. – Angolul: *Let's carry on learning from each other*. (Comments on the reply of István Csillag and Péter Mihályi to the review written on their book Double bind. The eighteen months of stabilisation and reforms.) Public Finance Quarterly, LII/1., 177–184.

Szakolczai György (2007b): *A hármas ikerdeficit*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos Közlemények, 17., 09-235.

Szakolczai György (2007c): *A magyar gazdaság egyensúlyzavarai és a megoldás elvi lehetősége*. Competitio, VI/1., 85–102.

Szakolczai György (2007d): *A magyar gazdaság egyensúlyzavarai és a megoldás elvi lehetősége*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos Közlemények, 18., 49–64.

- Szakolczai György (2008a): *A makrogazdasági egyensúly kérdései*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos Közlemények, 19., 115–130.
- Szakolczai György (2008b): *A költségvetési hiány a hazai közgazdaságtudomány új eredményeinek tükrében. A közgazdász szakma a megoldás felé vezető útról*. Általános Vállalkozási Főiskola, Tudományos Közlemények, 20. (szeptember):35-48.
- Szakolczai György (2008c): *Mihályi Péter: Miért beteg a magyar gazdaság? Diagnózis és terápia*. (Könyvismertetés.) Pénzügyi Szemle, LIII/4., 724–737. – Angolul: Péter Mihályi: *Why is the Hungarian Economy poorly. Diagnosis and therapy*. (Book Review.) Public Finance Quarterly, LIII/4., 738–752.
- Szakolczai György (2008d): *A magyar gazdaság alapvető problémái a szakirodalom tükrében*. Valóság, LI./12., 89–107.
- Szakolczai György (2009): *A magyar makrogazdasági egyensúly helyreállításának kísérlete*. Pénzügyi Szemle, LIV/2–3. (Előkészületben.)
- KSH (2008a): *Magyarország nemzeti számlái, 2005–2006*. Budapest, KSH, 263.
- KSH (2008b): *Bruttó hazai termék, 2007 (Előzetes adatok)*. Budapest, KSH, szeptember, 31.
- KSH (2008c): *A kormányzat nem pénzügyi számlái, 1996–2006*. KSH honlap.
- KSH (2008d): *Bruttó hazai termék, 2008. III. negyedév*. Budapest, KSH, Gyorstájékoztató, december 9., 24.
- KSH (2009): *A kormányzati szektor adatai, 2008. III. negyedév*. Budapest, KSH, Gyorstájékoztató, január 6., 4.